

Adolygiad Cynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf

Blwyddyn archwilio: 2023-24

Dyddiad cyhoeddi: Gorffennaf 2024

Cyfeirnod y ddogfen: 4132A2024

Paratowyd y ddogfen hon fel rhan o waith a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Mewn achos o dderbyn cais am wybodaeth y gall y ddogfen hon fod yn berthnasol iddo, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 o Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae'r cod adran 45 yn nodi'r arfer wrth ymdrin â cheisiadau a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus, gan gynnwys ymgynghori â thrydydd partïon perthnasol. O ran y ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru ac Archwilio Cymru yn drydydd partïon perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynghylch datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon at Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg. This document is also available in English.

Cynnwys

Adroddiad cryno	
Pam y gwnaethom yr archwiliad hwn	4
Ein dyletswyddau archwilio	4
Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn	4
Pam mae cynaliadwyedd ariannol yn bwysig	4
Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych	4
Ein dulliau archwilio a phan wnaethom gynnal yr archwiliad	6
Yr hyn a ddaethom o hyd	6
Ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor	8
Atodiadau	
Atodiad 1 – cwestiynau a meini prawf archwilio	9

Adroddiad cryno

Pam y gwnaethom yr archwiliad hwn

Ein dyletswyddau archwilio

- 1 Mae'n rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, ac mae'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol fod yn fodlon ei fod wedi gwneud hyn.
- 2 Gwnaethom gynnal yr archwiliad hwn i helpu i gyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol o dan adran 17 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004. Gall hefyd lywio astudiaeth ar gyfer gwella gwerth am arian o dan adran 41 o Ddeddf 2004, a/neu archwiliad a gynhaliwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol o dan adran 15 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn

- 3 Rhoi sicrwydd bod gan gynghorau drefniadau priodol i gefnogi eu cynaliadwyedd ariannol.
- 4 Egluro sefyllfa ariannol cynghorau a'r pwysau a'r risgiau allweddol i'w cynaliadwyedd ariannol.

Pam mae cynaliadwyedd ariannol yn bwysig

- 5 Mae cyfuniad o ffactorau, gan gynnwys cost gynyddol darparu gwasanaethau a galw cynyddol am rai gwasanaethau yn rhoi pwysau sylweddol ar gyllid llywodraeth leol.
- 6 Er gwaethaf y pwysau hyn, mae'n dal yn ofynnol i gynghorau osod cyllideb gytbwys wrth ddarparu nifer o wasanaethau statudol. Mae cynghorau hefyd yn darparu ystod o wasanaethau anstatudol y mae cymunedau'n dibynnu arnynt.
- 7 Yn y cyd-destun hwn, mae'n bwysig bod cynghorau'n datblygu dull strategol o'u cynaliadwyedd ariannol dros y tymor hwy i'w helpu i sicrhau gwerth am arian wrth ddefnyddio eu hadnoddau.

Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych ¹

- 8 Gwnaethom adolygu dull strategol y Cyngor o gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, ei ddealltwriaeth o'i sefyllfa ariannol bresennol, a'i drefniadau ar gyfer adrodd a goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol. Cyfyngwyd yr archwiliad hwn i ystyriaeth

¹ Wedi'i ddiffinio fel 'beth ddylai fod' yn unol â deddfau neu reoliadau, 'yr hyn a ddisgwylir' yn unol ag arfer gorau, neu 'beth allai fod', o ystyried amodau gwell.

o'r trefniadau y mae'r Cyngor wedi'u rhoi ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol. Nid adolygiad o reolaeth ariannol ehangach y Cyngor oedd hwn, na'r penderfyniadau ariannol unigol y mae'r Cyngor wedi'u gwneud neu'n bwriadu eu gwneud.

- 9 Rydym yn cydnabod y bydd rhai ffactorau a fydd yn effeithio ar gynaliadwyedd ariannol cynghorau y tu hwnt i gwmpas yr archwiliad hwn, gan fod yr archwiliad hwn yn canolbwyntio ar y trefniadau y mae cynghorau'n eu rhoi ar waith. Fodd bynnag, lle gwnaethom nodi materion cyffredin drwy ein gwaith maes sy'n mynd y tu hwnt i'r trefniadau y mae cynghorau wedi'u rhoi ar waith, byddwn yn adrodd ar y rhain yn ein hadroddiad cryno cenedlaethol arfaethedig.
- 10 Rydym hefyd yn cydnabod yr heriau ariannol digynsail y mae cynghorau wedi'u hwynebu ers blynyddoedd lawer ac rydym yn debygol o barhau i'w hwynebu am o leiaf y tymor canolig. Mae hyn yn cynnwys pwysau ariannu'r sector cyhoeddus a ddilynodd yr argyfwng ariannol yn 2008 ac effaith y pandemig ar y pryd a'i ôl-ffeithiau parhaus. Yn fwy diweddar mae cynghorau hefyd wedi wynebu gostyngiadau sylweddol mewn termau real mewn pŵer gwario o ganlyniad i'r cynnydd cyflymaf mewn chwyddiant ers degawdau. Ochr yn ochr â'r holl ddigwyddiadau hyn, bu cynnydd sylweddol yn y galw am rai gwasanaethau hefyd, gan gynnwys, er enghraifft, effaith poblogaeth sy'n heneiddio a'r galw cynyddol am rai gwasanaethau. Mae'r ffactorau hyn yn bennaf y tu hwnt i reolaeth unrhyw gyngor unigol.
- 11 Yn erbyn y cefndir tymor hir hwn o heriau ariannol mae angen i gynghorau ymateb i heriau mwy diweddar yn gyflym ac rydym yn deall, yn anochel, mewn llawer, os nad pob cyngor, fod rhai o'r manylion penodol o ran sut y bydd pwysau ariannol yn cael eu taclo dros y tymor canolig yn dal i gael eu penderfynu. Mae'r adroddiad hwn yn nodi ein barn ar drefniadau ariannol y cyngor, a lle bo'n briodol lle credwn y gellid cryfhau'r rhain i helpu i wella cynaliadwyedd ariannol y cyngor dros y tymor canolig. Dylid edrych ar ein hadroddiad yng nghyd-destun y pwysau ariannol ehangach a hirdymor hyn.
- 12 Roedd yr archwiliad yn ceisio ateb y cwestiwn cyffredinol – **Oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?** Er mwyn gwneud hyn, rydym yn ceisio ateb y cwestiynau canlynol:
- A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?
 - A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?
 - A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?
- 13 Mae'r meini prawf archwilio a ddefnyddiwyd gennym i asesu trefniadau'r Cyngor yn erbyn pob un o'n cwestiynau wedi'u nodi yn **Atodiad 1**. Mae hyn wedi cael ei lywio gan ein gwybodaeth gronol, yn ogystal â thynnu ar rai cyhoeddiadau a gynhyrchwyd gan y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA).

Ein dulliau archwilio a phan wnaethom gynnal yr archwiliad

- 14 Mae ein canfyddiadau yn seiliedig ar adolygiadau o ddogfennau a chyfweliadau gyda sampl o gynghorwyr ac uwch swyddogion. Mae'r dystiolaeth a ddefnyddiwyd gennym i lywio ein canfyddiadau wedi'i chyfyngu i'r ffynonellau hyn. Gwnaethom y gwaith hwn yn ystod mis Ebrill i fis Mai 2024.
- 15 Rydym yn ymgymryd â'r gwaith hwn ym mhob un o'r 22 prif gyngor yng Nghymru ac, yn ogystal ag adrodd yn lleol i bob cyngor, rydym hefyd yn bwriadu llunio adroddiad cenedlaethol.

Yr hyn a ddaethom o hyd

- 16 Yn gyffredinol, gwelsom fod **gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol sy'n darparu llwyfan i fynd i'r afael â heriau cyllideb tymor hwy**. Rydym yn nodi isod pam y daethom i'r casgliad hwn.
- 17 **Mae gan y Cyngor drefniadau clir i reoli ei sefyllfa ariannol yn y tymor byr ac mae'n datblygu rhaglenni trawsnewid i fynd i'r afael â phwysau costau cylchol, ond nid yw wedi modelu'r effaith ar y cyd y bydd y rhaglenni hyn yn ei chael ar ei fwllch cyllideb dros y tymor canolig i'r tymor hir.**
- 18 Mae strategaeth ariannol glir, gadarn a chytunedig yn bwysig i nodi sut y bydd y Cyngor yn ymateb i'r pwysau cyllido a ragwelir yn y dyfodol a sut y bydd y Cyngor yn cwrdd â'i fwllch cyllido a ragwelir yn y tymor byr, canolig a hir.
- 19 Mae gan y Cyngor Gynllun Ariannol Tymor Canolig (MTFP) ar gyfer 2023/24-2026/27. Mae'r cynllun yn cynnwys rhagdybiaethau a rhagolygon rhesymol. Mae'r bwllch cyllideb a ragwelir dros y tair blynedd nesaf yn amrywio o £60.7m i £80.5m, gyda senario setliad fflat arian parod yn cynyddu hyn i £119.6m. Yn y Cynllun Preswyllo'n Sefydlog, mae'r Cyngor yn amlinellu bod pob newid o 1% yn lefel y setliad gan Lywodraeth Cymru yn cyfateb i newid o tua £4.7m yn y gyllideb (yn seiliedig ar lefelau setliad 2023/24) ac felly mae cyllidebau ar gyfer y dyfodol yn ansicr.
- 20 Mae gan y Cyngor ystod o gronfeydd wrth gefn, gan gynnwys ei gronfa Gynllunio Ariannol a Thrawsnewid Gwasanaethau Tymor Canolig, a ddefnyddir yn strategol i helpu i reoli cynaliadwyedd ariannol cyffredinol y Cyngor. Ddiwedd mis Mawrth 2023, roedd gan y Cyngor £225.2m o gyfanswm y cronfeydd wrth gefn y gellir eu defnyddio sy'n cyfateb i 36.4% o wariant blynyddol y Cyngor ar wasanaethau. Mae llawer o'r cronfeydd wrth gefn hyn wedi'u clustnodi at ddibenion penodol ac mae'r Cyngor yn cydnabod na all ddibynnu ar ddefnyddio ei gronfeydd wrth gefn i gydbwysu ei gyllideb dros y tymor hir.
- 21 Mae uwch swyddogion ac aelodau yn deall strategaeth ariannol y Cyngor yn glir. Mae'r Cyngor yn nodi mesurau lleihau cyllideb yn gynnar, yn buddsoddi mewn

prosiectau cyfalaf i leihau gofynion y gyllideb refeniw yn y blynyddoedd i ddod ac yn defnyddio cronfeydd wrth gefn pwrpasol i gyflawni amcanion cynllun corfforaethol. Mae'r Cyngor wedi gwneud newidiadau i ddarparu gwasanaethau i fynd i'r afael â rhai o'i bwysau costau (fel cludiant o'r cartref i'r ysgol) ac mae wedi dechrau rhaglenni trawsnewid mewn rhai meysydd gwasanaeth (fel gwasanaethau gwastraff). Mae'r Cyngor yn cymharu data a chostau gyda sefydliadau eraill i ddatblygu opsiynau newid gwasanaethau a llywio ei benderfyniadau.

- 22 Nid yw'r Cyngor wedi modelu eto sut y bydd y rhaglenni trawsnewid hyn gyda'i gilydd yn helpu i fynd i'r afael â'i fwch cyllideb dros y tymor canolig i'r tymor hir. Byddai modelu effaith gyfunol ei raglenni trawsnewid yn rhoi sicrwydd ynghylch effeithiolrwydd dull y Cyngor o gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor.
- 23 **Mae dull y Cyngor yn seiliedig ar ddealltwriaeth dda o'i sefyllfa ariannol a'r ffactorau sy'n effeithio arno, gan gynnwys pwysau costau cylchol mewn meysydd gwasanaeth penodol.**
- 24 Mae dealltwriaeth drylwyr o bwysau cyllido presennol ac yn y dyfodol, ochr yn ochr â risgiau eraill i gynaliadwyedd ariannol yn bwysig er mwyn sicrhau bod strategaeth ariannol y Cyngor yn wybodus ac yn briodol i raddfa'r her ariannol y mae'n ei hwynebu.
- 25 Mae'r Cyngor yn deall ei bwysau cyllideb allweddol yn y tymor canolig i'r tymor hir ac wedi rhagweld pwysau cyllidebol anochel o £29.9m dros y tair blynedd nesaf, ac mae £17.6m ohono'n digwydd yn 2024/25. Mae ei brif bwysau cyllidebol yn gysylltiedig â chwyddiant (fel cludiant ysgol lle mae costau wedi codi o £8m yn 2015 i dros £15m yn 2023/24) a gwasanaethau oedolion a phlant.
- 26 Fel yr amlinellwyd uchod, mae'r Cyngor yn datblygu rhaglenni trawsnewid mewn meysydd o bwysau cyllidebol allweddol i leihau costau a gwella canlyniadau dros amser. Bydd gweithredu cynigion trawsnewid a ddatblygwyd o fewn y rhaglenni hyn yn hanfodol o ystyried maint y bwch yn y gyllideb y mae'r Cyngor yn ei wynebu.
- 27 **Mae'r Cyngor yn darparu adroddiadau rheolaidd i aelodau i'w galluogi i ddeall ei sefyllfa ariannol. Fodd bynnag, nid yw dull adrodd y Cyngor yn rhoi golwg glir i'r aelodau o'r effaith y mae pob penderfyniad cyllidebol wedi'i chael ar wasanaethau, cymunedau lleol a chyflawni amcanion corfforaethol.**
- 28 Mae trefniadau adrodd clir, rheolaidd a thryloyw yn bwysig er mwyn galluogi goruchwyllo sefyllfa ariannol y Cyngor yn effeithiol, y camau y mae'n eu cymryd i sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol ac effaith hyn ar ei gymunedau lleol.
- 29 Mae'r Cyngor yn meithrin dull o gyd-gyfrifoldeb am gynaliadwyedd ariannol, er enghraifft, drwy uwch swyddogion yn cyflwyno gwybodaeth am sefyllfa ariannol y Cyngor i'r Cyngor llawn. Mae'r dull hwn yn galluogi uwch swyddogion ac aelodau i wneud penderfyniadau anodd i gefnogi cadernid ariannol o safbwynt gwybodus.
- 30 Mae'r Cabinet a'r Pwyllgor Trosolwg a Chraffu yn adolygu adroddiadau perfformiad chwarterol y Cyngor sy'n cynnwys y sefyllfa yn erbyn cyllidebau refeniw a chyfalaf. Mae trefniadau hefyd ar lefel swyddog i adolygu a herio cynigion i leihau'r gyllideb.

- 31 Mae'r Cyngor yn adrodd am effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol drwy brosesau ymgynghori ar y gyllideb ac asesiadau effaith a wneir ar newidiadau i wasanaethau. Mae'r Cyngor yn darparu adroddiadau ar sefyllfa gyffredinol y gyllideb a'r newidiadau o fewn meysydd gwasanaeth penodol, ond nid yw'r aelodau'n derbyn adroddiad trosolwg sy'n eu galluogi i werthuso'r effaith ar y cyd y mae penderfyniadau cyllideb unigol wedi'i chael. Wrth i'r Cyngor adeiladu arbedion yn addasiadau cyllideb sylfaenol, mae risg ei bod yn anoddach i aelodau werthuso'r effaith tymor hwy y gallai penderfyniadau cyllidebol ei chael ar berfformiad gwasanaethau, cyllidebau yn y dyfodol a chyflawni amcanion corfforaethol. Bydd sicrhau bod gan aelodau werthusiad clir o effaith penderfyniadau'r gyllideb yn fwyfwy pwysig wrth i'r Cyngor ddatblygu ei raglenni trawsnewid.

Ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor

Arddangosyn 1: ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor

Argymhellion

- A1 Canfuom nad yw'r Cyngor wedi modelu'r effaith ar y cyd y bydd ei raglenni trawsnewid yn ei chael ar ei fwllch cyllideb dros y tymor canolig i'r tymor hir. Dylai'r Cyngor:
- sicrhau ei fod yn deall yr effaith y bydd ei rhaglenni trawsnewid yn ei chael ar y bwllch yn y gyllideb dros y tymor canolig i'r tymor hir; a
 - chryfhau ei werthuso a'i adrodd o'r effaith y mae rhaglenni a ddarperir wedi'i chael ar ei chyllideb, cymunedau lleol a chyflawni ei hamcanion corfforaethol.

Atodiad 1

Cwestiynau a meini prawf archwilio

Arddangosyn 2: cwestiwn cyffredinol: A oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?	<ul style="list-style-type: none">• Mae'r Cyngor wedi nodi'n glir ei ddull strategol o gefnogi ei gydnerthedd ariannol dros y tymor byr, canolig a hir.• Mae gan y Cyngor gynllun ariannol tymor canolig.• Mae dull strategol y Cyngor yn cael ei ddeall a'i gefnogi'n eang gan uwch swyddogion.• Mae'r Cyngor wedi ystyried ystod eang o opsiynau i wella ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor, gan gynnwys cymharu â chyrrff eraill.• Mae'r Cyngor wedi nodi'r holl arbedion y mae'n bwriadu eu gwneud i gwrdd â'i fwllch cyllido dros y tymor canolig, gyda chefnogaeth cynlluniau â thystiolaeth dda yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol.• Mae strategaeth y Cyngor yn cynnwys y defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn i reoli ei raglen arbedion dros y tymor canolig.• Mae'r Cyngor wedi modelu effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol dros y tymor canolig (e.e. gostyngiadau posibl mewn gwasanaethau a lefelau'r dreth gyngor ar gymunedau lleol).
A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?	<ul style="list-style-type: none">• Mae'r Cyngor wedi cyfrifo ei fwllch cyllido dros y tymor byr i'r tymor canolig yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol.• Mae'r Cyngor wedi meincnodi ei ragdybiaethau gyda chyrrff cymharol priodol.• Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i bwysau cyllideb allweddol yn y tymor canolig a'r tymor hir.• Mae gan y Cyngor hanes o fynd i'r afael â phwysau cyllideb allweddol yn llwyddiannus.• Mae'r Cyngor wedi nodi'r risgiau allweddol i'w gynaliadwyedd ariannol ac wedi rhoi mesurau lliniaru ar waith.

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
<p>A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwylio ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mae'n amlwg pwy sy'n gyfrifol am fonitro sefyllfa ariannol y Cyngor, gan gynnwys ei gynaliadwyedd dros y tymor canolig i'r tymor hir. • Mae'r Cyngor yn adrodd ei sefyllfa ariannol yn rheolaidd i aelodau er mwyn galluogi goruchwylio a chraffu. • Mae gan y Cyngor drefniadau i adrodd yn dryloyw effaith / effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol ar gyflawni ei amcanion corfforaethol ac ar gymunedau lleol i aelodau a rhanddeiliaid eraill. • Mae cynllun cynilo y Cyngor yn cynnwys yr hyn y cytunwyd arno, faint o gynnydd sydd wedi'i wneud wrth weithredu, a chysylltiadau â'i gyllideb a'i gynllun ariannol tymor canolig. • Mae'r Cyngor yn adrodd yn rheolaidd am gynnydd o ran cyflawni arbedion arfaethedig i aelodau er mwyn galluogi goruchwylio a chraffu.

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.
Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.